

Veiligheid boven alles

De vele veiligheidsaspecten met betrekking tot molens

Tekst: Albert Buursma

Beeld: Fred Reiffers

Bij molens is veiligheid een zeer belangrijk aspect. Daarbij hoeft alleen maar gedacht worden aan de draaiende onderdelen, wanneer molens in bedrijf zijn, maar ook aan de vrijwel altijd steile trappen of relatief lage hekken op stellingen. Maar er zijn veel meer aspecten. Kortom, het is een veelomvattend onderwerp.



*Jan Herman Veenstra, Jaap Tiedema,
Sjoerd van Soelen, Derk Jan Tinga*



In dit artikel een interview met vier personen die allen vanuit verschillende achtergronden met molens en veiligheid van doen hebben. Sjoerd van Soelen werkt bij Monumentenwacht Groningen en volgt de molenaarsopleiding. Jaap Tiedema, werkt voor Bureau Van Reeuwijk bouwmeester, dat zich onder andere bezighoudt met molenbouw, maar is ook molenaar op houtzaagmolen De Rat in IJlst. Derk Jan Tinga is 44 jaar (vrijwillig) molenaar/instructeur, sinds 1994 op De Vier Winden te Pieterburen. Jan Herman Veenstra is verantwoordelijk voor een flink deel van de monumenten in de gemeente Westerkwartier, was tevens twintig jaar bij de brandweer en heeft ook zodoende een kijk op veiligheid. We worden gastvrij ontvangen in de Widae Meuln te Ten Boer door gids in opleiding Jan Offereins.

Veiligheidsaspecten als onderdeel van de molenaarsopleiding

Derk Jan toont een van de drie dikke mappen die dienen als studiemateriaal. Veiligheid komt aan de orde in hoofdstuk 10. Is dat niet wat laat? Hij geeft aan dat het eigenlijk meteen al aan de orde komt en verder bij alle andere onderdelen: 'Bij alles wat molenaars doen, speelt veiligheid een rol: eerst nadenken, alvorens iets te doen. In het begin van

de jaren tachtig zijn elders in het land enkele dodelijke ongelukken gebeurd. Door De Hollandsche Molen en het Gilde van (Vrijwillige) Molenaars is toen een omvangrijke rapportage gemaakt ter verbetering van de veiligheid voor wind- en watermolens. Daarna volgde een protocol over wat te doen bij calamiteiten, met een checklist en een overzicht van zaken die mis kunnen gaan.' Jaap vult aan: 'Veiligheid krijgt veel aandacht; gelukkig ook landelijk. Het is een belangrijk aandachtspunt bij het examen. Veiligheid begint bij de molenaar. Bij ontvangst van publiek in de molen. Daar heet je de mensen welkom en wijst ze op een aantal zaken met betrekking tot veiligheid. Zo schep je een band met het publiek.' Sjoerd: 'Het gaat eveneens om 'stilstaande' molens, ook bij de opleiding. Je moet daarom naar het object zelf kijken. De technische staat van een molen moet goed zijn. Vanuit Monumentenwacht inspecteren we alle molens eenmaal in de anderhalf à twee jaar, sommige minder vaak. Dat is dan de keuze van de eigenaar.'

Hoe wordt omgegaan met veiligheid?

Naast de opleiding is preventie in de praktijk ook een belangrijk onderdeel. Jan Herman: 'In het Westerkwartier is veiligheid een belangrijk aandachtspunt, maar er zijn altijd zaken waardoor je wordt overvallen. Gaat het om meerdere dingen



tegelijk en is het een calamiteit, dan gaan verzekeringskwesties een rol spelen; wie is er aansprakelijk? De molenaar zelf, of de eigenaar? Dat kan juridische consequenties hebben: straf- of civielrechtelijk. Een molen is een oud en duur apparaat. Het is daarom goed een risico-inventarisatie te maken en zaken te evalueren. We laten de molens inspecteren en proberen verplichtingen bij te houden, zoals controles van de lassen van roeden en ontwikkelingen op het gebied van de Arboret. Wat dat laatste betreft is dat bij molens moeilijk, want het zijn geen 'standaard'-gebouwen. Belangrijk is het ook een luisterend oor te zijn voor de molenaars. Die zijn de ogen in het veld. Sommige dingen kun je niet voor zijn, zoals een asbreuk. Dat was niet te meten.'



Sjoerd: 'Het is belangrijk om de molenaar naar de staat van zijn molen te vragen. Een inspectie blijft een momentopname; de molenaar merkt vaak als eerste wanneer er iets verandert of aanloopt. Je moet keuzes maken; het is geen nieuwbouwproject en je moet het oude in ere houden. Niettemin moet de constructie voor alles veilig zijn. Een doorgeroeste roede heeft met onderhoud te maken: staat die goed in de verf en is die schoon? Dat zijn aandachtspunten. Maar er zijn ook gebreken, zoals slechte lassen, die je niet altijd kunt zien; je zult moeten doormeten om die uit te sluiten.'

(Bijna-) ongelukken hoe daarmee om te gaan?

Een moleninstructeur gaf aan dat hij zijn leerlingen zoveel ruimte geeft dat ze eigen initiatief moeten nemen, waarbij ze fouten kunnen maken, zij het uiteraard wel met een beperkt risico. Want: van fouten kun je leren. Hoe wordt er omgegaan met bijna-ongelukken en echte incidenten? Jaap: 'Naar aanleiding van de rapportage in de jaren tachtig en de risico-inventarisatie zijn er veel aanpassingen geweest. In dat rapport staat bijvoorbeeld dat een molenaar bij een draaiende molen niet meer naar boven moet gaan. Bijna-ongelukken kunnen gemeld worden bij het Gilde, dat heeft een lijst op internet staan, die leden van het Gilde kunnen bekijken.' Jan Herman: 'Maar mensen denken vaak: 'geluk gehad' en daar blijft het dan bij. Bijna-ongelukken worden veelal niet gemeld, want mensen zijn bang dat ze dan een stempeltje krijgen.' Sjoerd: 'Op die lijst staat een aantal zwaardere ongelukken, maar weinig bijna-ongevallen. De verhoudingen kloppen niet. Een val van een trappetje is al een ongeluk. Je moet ongelukken in ieder geval heel serieus nemen en kijken wat iedereen daar van kan leren.'

Is er een tendens naar meer voorzichtigheid in verband met verantwoordelijkheden van gemeentes en stichtingen?

Derk Jan vindt van wel. 'Een voorbeeld is het risico van roedebreuk, waarvan zich recentelijk enkele gevallen voordeden. In de provincie Utrecht werden van de 23 molens er 18 stilgezet. Dat is toch wel enigszins overdreven.' Jaap: 'In de eerstkomende tien jaar moeten bij 900 van de 1000 molens de roeden worden vervangen, dat is praktisch ondoenlijk.' Volgens Jan Herman slaat het enigszins door, wat verantwoording betreft. Jaap verduidelijkt: 'Bij de controle van een las in een roede is het een kwestie van goed of fout. Daar zit niets tussenin. Er moet door een werktuigbouwkundige goed gekeken worden naar wat er dan fout is.' Sjoerd beaamt: 'Nuance is inderdaad moeilijk. Er zijn geen bepaalde grenswaarden voorhanden. Er is geen economisch gewin

meer dat meespeelt. Bij twijfel zie je dat eigenaren molens stilzetten.'



Veiligheid en publiek

Molens zijn tegenwoordig in de meeste gevallen niet meer in bedrijf en 'draaien voor de prins'. Het zijn gewaardeerde, beeldbepalende monumenten. Als zodanig hebben ze een publieksfunctie en zijn veelal toegankelijk, maar dat brengt risico's met zich mee. Hoe daar mee om te gaan?

Jaap: 'Het begint al bij de ontvangst, met het wijzen op veiligheidszaken en verder dingen voor mekaar hebben zoals netten, lijnen en bordjes, alhoewel mensen zich aan dat laatste vaak niet houden. En wanneer het om kinderen gaat, wijs dan ouders op gevaren en hun verantwoordelijkheden. Er zijn grote verschillen hoe ouders daarmee omgaan. Zijn er te veel kinderen, dan maar geen rondleiding.' Derk Jan: 'Bij schoolbezoeken is de stelregel één begeleider op vijf kinderen, maar dat is in praktijk niet altijd zo. Probeer ze zoveel mogelijk in één ruimte te houden en haal ze meteen weg bij zaken waar gevaar kan zijn. Bij schoolbezoeken aan molens kun je daar iets aan doen door van te voren de school zelf te bezoeken en voorlichting te geven.'

Veiligheid en de molen

Wat zijn belangrijke aandachtspunten wat de molen zelf aangaat? Derk Jan wijst op de basis: 'Bij veiligheid, bijvoorbeeld als een molen op hol zou slaan, gaat het eerst om de molenaar zelf, dan om het publiek en dan om de molen.' Over dat op hol slaan geeft Sjoerd aan: 'De vang is als de molen

draait het enige middel om de molen te stoppen. Het gaat daarbij wel om onderdelen die op elkaar inslijten. Ze zijn makkelijk te controleren, maar dat moet je wel doen. Het gaat soms om kleine dingen.'

Derk Jan: 'Er wordt te weinig aandacht aan brandgevaar besteed. Op elke zolder moet een werkende brandblusser zijn. Per twee jaar branden gemiddeld drie molens af, door blikseminslag, vuurwerk, maar vaak ook door brandstichting.' Jan Herman reageert: 'Bij brand van een rietgedekte molen ben je ingeval van blussen met water kansloos. Verder zijn het bijna allemaal houten onderdelen en is alles kurkdroog. Het is ook lastig om er iemand uit te halen. Daarbij speelt ook de veiligheid van de eigen brandweermensen een rol. Daar wordt veel op geoefend en gelukkig is dat niet echt gebeurd.'

Veiligheid en de molenaar

De molenaar krijgt bij zijn opleiding al te maken met veiligheid, maar hoe gaat het in de praktijk met de veiligheid voor en van de molenaar zelf? Sjoerd: 'Met iets simpels als het dragen van veiligheidsschoenen kun je al veel ellende voorkomen.' Derk Jan vult aan: 'Evenals het dragen van handschoenen en er zijn ook stootpetjes.' En uiteraard is het ook van belang dat molenaars geen loshangende kledingstukken dragen, vooral niet als de molen draait. Sjoerd vervolgt: 'Als je iets gaat doen, is het altijd belangrijk dat je bij wat je gaat doen aan het risico denkt. Bijvoorbeeld bij het verplaatsen van een molensteen met een kraan moet je die eerst goed controleren. Het is voorgekomen dat een steen vanwege een defecte moer uit de kraan viel door een zolder en de molenaar er achteraan ging.'

Voor de veiligheid van de molenaar zijn goede arbeidsverhoudingen ook van belang. Sjoerd: 'Het is belangrijk dat de molenaar zich gehoord voelt door de eigenaar en dat die waarde hecht aan wat de molenaar vraagt of meedeelt. En als iets niet kan, moet dat uitgelegd worden.' Jan Herman: 'Als het goed is, moet het een wisselwerking zijn en goede samenwerking.' Jaap besluit: 'Daarmee kweek je *goodwill*: je moet het met z'n allen doen.'